

Miksi tolkku häviää?

HEIKKI HIILAMO

Iisalmelainen kirjailija Jyri Paretskoi peräänkuulutti tammikuussa tolkun ihmisiä: ”Tolkun ihmisen on asiallinen, perustelee näkemyksensä ja kunnioittaa toisia”.¹ Presidentti Sauli Niinistö jakoi kolumnin Facebook-sivullaan – ja toden totta, maahanmuuttokeskustelu alkoi vähitellen rauhoittua Suomessa. Muualla tolkun ihmiset ovat kuitenkin häviämässä.

Brexit ja Yhdysvaltojen presidentinvaalit olivat tuloksiltaan äärimmäisen tiukkoja. Mitä pidempään alun perin poikkeuksellisia pidetyistä kampanjoista on kulunut aikaa, sitä tavanomaisemmilta ne alkavat vaikuttaa. Ehdokkaiden, median ja tutkijoiden ylilyönnit unohtuvat ja ihmiset alkavat sopeutua tapahtuneeseen. Kampanjoissa oli kuitenkin jotain erityisen tolkutonta, jota ei ole syytä unohtaa ja joka kaipaa analyysia.

Brexit-leiri ja Donald Trumpin kampanja voittivat vetoamalla poikkeuksellisen voimakkaasti valheisiin sekä ihmisten ennakkoluuloihin, vihaan ja pelkoon. Samat merkit ovat näkyvissä myös muualla. Poliitiikan suunta tuntuu kääntyneen laajemmalla rintamalla. Yksinkertaisesti sanottuna edistys on vaihtunut taantumukseksi.² Populismien hyökyaalto uhkaa muun muassa Ranskaa, Saksaa ja Itävaltaa. Unkarissa peli on jo menetetty.

Globalisaatioteoria

Miksi tolkun ihmiset häviävät? Muodikkaimmaksi selitykseksi on osoittautunut niin kutsuttu globalisaatioteoria. Trumpin voittoa kommentoinut Ulla Appelsin kirjoitti Ilta-Sanomissa: ”Mo-

ni entinen teollisuuspaikkakunta niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin on romahtanut, moni työpaikka kadonnut ja tulevaisuus näyttää epävarmalta. On luonnollista, että tästä kehityksestä on moni huolissaan.”³ Helsingin Sanomien Juha Akkanen puolestaan viittaisi siihen, että ”länsimaiden työväenluokka, alempi keskiluokka ja jopa keskiluokka ovat menettäneet suhteellista asemaansa kansainvälisessä tulovertailussa ja kilpailukyvyssä”.⁴ Akkanen otti esille myös Maailmanpankin ekonomistin Branco Milanovic kuuluisaksi tulleen elefanttikäyrän⁵, joka osoittaa teollisuusmaiden työväenluokan ja alemman keskiluokan suhteellinen asema heikentyneen vuosien 1988–2008 aikana.

Globalisaatioteoria on kuitenkin epätarkka. Kahden Gallupin tutkijan Jonathan Rothwellin ja Pablo Diego-Rosellin marraskuun alussa julkaissama kattava tutkimus osoittaa, ettei globalisaatio – mitattiin sitä kansainvälisen kaupan tai siirtolaisuuden avulla – ole kohdellut Trumpin kannattajia sen pahemmin kuin muitakaan.⁶ Tutkimukseen haastateltiin 125 000 vastaajaa. Sen mukaan Trumpin kannattajat ovat kyllä muita vähemmän koulutettuja ja muita yleisemmin duunareita, mutta he eivät ole pienituloisia tai muita useammin työttöminä. He eivät myöskään kilpaile muita enemmän työpaikoista siirtolaisten kanssa. Itse asiassa Trumpin kannattajien taloudellinen asema oli keskimääräistä parempi. Tutkimus sai runsaasti huomiota *Washington Post* -lehden kautta, mutta Suomessa sitä ei ole vielä kunnolla noteerattu.

Sama ilmiö näkyy myös suomalaisessa keskustelussa perussuomalaisien kannatukselta. Yleinen

1 <http://www.iisalmensanomat.fi/news/tolkun-ihmiset>

2 <http://erkkiperäla.fi/2016/11/19/vuosi-2016-antoi-meille-brexitin-ja-trumpin-mita-tapahtui-edistykselle>

Kiitän Hannu Lahtista, Karmela Liebkindia ja Hanna Wassia arvokkaista huomioista.

3 <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001952440.html>

4 <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1479273692803>

5 http://harvardpress.typepad.com/hup_publicity/2016/06/branko-milanovic-elephant-chart-brexit.html

6 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2822059

mielikuva perussuomalaisten kannattajasta on pienituloinen ja vähän koulutettu työläismies. Vähäinen koulutus ja duunaritausta toki yhdistävät perussuomalaisten ja Trumpin kannattajia, mutta perussuomalaisten kannattajat ovat myös melko hyvätuloisia. Syynä molempiin ilmiöihin on osittain se, että demografiset tekijät ovat vahvempia kuin sosioekonomiset tekijät. Toisin sanoen vähän koulutettuinakin keski-ikäiset valkoiset/kantasuomalaiset duunarimiehet ansaitsevat enemmän kuin nuoret, ei-valkoiset ja naiset, jotka ovat muissa kuin duunariammateissa.

Brexit-analyysit osoittavat, ettei taloudellinen ahdinko ollut välttämättä tärkein syy äänestää eroa EU:sta.⁷ Eläkeläiset ja vammaiset äänestivät kaikkein selvimmin Brexitin puolesta, vaikka heillä ei pitäisi olla mitään syytä pelätä globalisaatiota. Myös oma aikaisempi analyysini suomalaisen maahanmuuttovihamielisyyden yhteydestä keskiluokan ahdinkoon ja alistettuun köyhälistöön oli ehkä liian suoraviivainen.⁸

Alueellinen eriarvoisuus

London School of Economic and Political Science -yliopiston tutkija Lloyd Gruber esitteli viime kesäkuussa LSE:ssä järjestetyssä seminaarissa paperiaan "Globalization, Inequality, and Political Development: Modeling the Future". Gruberin mukaan tietämme paljon globalisaation vaikutuksesta taloudelliseen kehitykseen – esimerkiksi eriarvoisuuteen – mutta hämmästyttävän vähän globalisaation vaikutuksesta poliittiseen kehitykseen. Gruber esitti kiinnostavan teorian, jonka mukaan globalisaatio vaikuttaa poliittiseen kehitykseen alueellisen eriarvoisuuden kautta.

Globalisaation seurauksena alueellinen eriarvoisuus lisääntyy, mikä tuo politiikkaan epävakautta. Oman tulkintani mukaan tämä kärjistää äänestysalueiden sisällä poliittisia kamppailuita, nostaa protestihenkeä ja kasvattaa liikkuvien äänestäjien määrää. Ennakkoluulot, viha ja pelot löytävät kaikupohjaa poliittisissa kamppailuissa. Näin alueet ikään kuin kypsyvät valmiiksi populistien hyökkäyksille.

Tulkintaa tukee Rothwellin ja Diego-Rosellin tulos, jonka mukaan Trumpin kannat-

tajat olivat kyllä itse keskimääräistä vauraampia, mutta heidän asuinalueillaan sairastetaan enemmän ja saadaan useammin sosiaaliturvaa. Lisäksi näillä alueilla ylisukupolvinen sosiaalinen liikkuvuus on vähäistä. Trumpin kannattajat ovat ehkä taantuvien alueiden paremmin toimeentulevia asukkaita, jotka löytävät ympärillään olevasta ahdingosta tukea populismin kannatukselle. Tulokintaan on toki suhtauduttava tietyllä varauksella, koska tulosten taustalla voivat vaikuttaa edellä mainitut demografiset tekijät. Toisaalta myös tulokset Brexitin kannatuksesta kertovat, että erityisesti lähtöä EU:sta kannatettiin eniten taantuvilla ja näköalattomilla alueilla.⁹

Toisin kuin globalisaatioteoria esittää, populismi ei näytä olevan suoraan yhteydessä henkilökohtaisiin taloudellisiin intresseihin. Pikemminkin Yhdysvalloissa näytti vaikuttaneen samankaltainen vastakkainasettelu kuin Suomessa "suvakkien" ja "persujen" välillä. Kulttuurieliitti puolusti vähemmistöjä ja halveksi ökyilijä-sovinisti Trumpia, jota vähemmän koulutetut ja mediajulkisuudessa tappiolle jääneet valkoihoiset miehet ihailivat tosimiehenä.¹⁰ Toki taloudelliset tekijät vaikuttavat siihen, missä ihmiset asuvat ja keitä he tapaavat, mutta globalisaatioteoria osuu harhaan yhdistäessään suoraan taloudellisen aseman ja poliittiset mielipiteet.

Kontaktiteoria

Niin sanottu kontaktiteoria on globalisaatioteoriaa parempi selittäjä Trumpin kannatukselle. Kontaktiteorian mukaan paras lääke ennakkoluuloja vastaan on myönteinen kanssakäyminen ryhmärajojen yli. Muukalaisvihamielisiä ovat ne, jotka eivät kohtaa arjessaan esimerkiksi rodullisten ja etnisten vähemmistöjen edustajia, maahanmuuttajia tai korkeasti koulutettuja.

Myöskään sosiaalipsykologiset tutkimukset eivät anna tukea sille, että taloudellinen ahdinko olisi suoraan yhteydessä esimerkiksi maahanmuuttajia kohtaan tunnettuun aggressioon. 1930-luvun Saksassa köyhät tai rikkaat eivät nostaneet Hitleriä valtaan. Hänen puoleltaan kannattivat maaseudulla asuneet protestantit ja kaupungeissa pienyrityttäjät ja alemman keskiluokan toimihenkilöt.

7 <http://lordashcroftpolls.com/wp-content/uploads/2016/06/How-the-UK-voted-Full-tables-1.pdf>

8 <http://www.hs.fi/sunnuntai/a1455249808686>

9 <https://www.jrf.org.uk/report/brexit-vote-explained-poverty-low-skills-and-lack-opportunities>

10 <https://hbr.org/2016/11/what-so-many-people-dont-get-about-the-u-s-working-class>

Kiinnostava esimerkki kontaktiteorian voimasta oli perussuomalaisten Harri Lindellin anteeksi-pyyntö aiemmista maahanmuuttokriittisistä puheistaan Helsingin kaupunginvaltuustossa. Lindell perusteli mielenmuutostaan henkilökohtaisella ryhmärajoja ylittävällä kontaktilla: hän oli tutustunut kadulla kerjääviin ihmisiin.¹¹

Trumpin kannattajat ja eivät ole taloudellisesti jääneet jälkeen muista yhdysvaltalaisista. Sen sijaan he ovat jääneet jälkeen kulttuurisesti ja koulutuksellisesti muutoin monikulttuurisesta ja urbaanista yhdysvaltalaisesta äänestäjäkunnasta. Sama pätee populistien kannattajiin myös muualla länsimaissa. Lääke ei ole globalisaation ja siirtolaisuuden rajoittaminen, vaan päinvastoin erilaisten ihmisten vuorovaikutuksen edistäminen.

Demokratia ja faktat

Trump-jytken kommentoinnissa on myös syytä muistaa se, ettei mitään ihmisryhmää – esimerkiksi Trumpin kannattajia – ole oikeutettua väheksyä (mistä myös Ulla Appelsin muistutti). Poliittikkaan on aina kuulunut itselle mieluisten tarinoiden kertominen ja faktojen vääristely, eivätkä populististen poliitikkojen ennustukset ole välttämättä yhtään sen huonompia kuin edistysmielis-

ten. Jotkut kommentaattorit ovat julkistaneet, ettei Brexitissä tai Trump-ilmiössä ole mitään uutta auringon alla ja antaneet ymmärtää, ettei faktoilla ole väliä.¹² Olen kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että politiikassa on syytä olla huolissaan faktoista.¹³

Jos ymmärrämme demokratian vain säännöllisin väliajoin toistettavaksi tekniseksi prosessiksi, jossa äänestäjien preferenssit aggregoidaan vaalituloksiksi, on tietysti aivan sama, mitä kukin äänestäjille kertoi ja mihin he uskoivat. Tällainen demokratia voi helposti nyrjähtää sijoiltaan ja johtaa totalitarismiin. Demokratiassa tulisi kiinnittää huomiota paitsi lopputulokseen myös prosessiin eli kampanjassa esitettyihin poliittisiin kantoihin ja niitä tukevien argumenttien totuusarvoon. Tolkun demokratia on sitä, että myös poliittista tehtävää tavoitteleva ehdokas on asiallinen, perustelee näkemyksensä sekä kunnioittaa faktoja ja toisia ihmisiä.

Iso kysymys on tietysti se, miten tolkun demokratia voitaisiin edistää. Työväenliike oli aikaisemmin myös vahvasti sivistysliike. Tämänkaltaiselle kansan syvien rivien kansanliikkeelle olisi nyt suuri tilaus. Edistyksen ystävien olisi syytä jalkautua myös niille seuduille, joita globalisaatio on kurruttanut.

11 <http://www.hs.fi/kaupunkila/1479350340620?ref=a-lu-et-#3>

12 <http://politiikasta.fi/elaneet-faktojen-jalkeista-aikaa>

13 <http://politiikasta.fi/politiikan-faktoista-syytakin-huolissaan>